

sa on enemmän suomea toisena kielenään kirjoittavia kuin koskaan ennen. On erinomaista, että heidän töittensä arviointia pohditaan vakavasti ja siitä tehdään perusteellista tutkimusta. Mirja Tarnanen on tällä alalla tekemässä urauurtavaa työtä matkalla kohti yhä kannustavampaa, oikeu-

denmukaisempaa ja syvällisempää arviointia. ■

KIRSTI SIITONEN

Fennicum (Henrikinkatu 3)

20014 Turun yliopisto

Sähköposti: *kirsti.siitonen@utu.fi*

PERUSTEOS KIELELLISISTÄ IHMISOIKEUKSISTA

Tove Skutnabb-Kangas *Linguistic genocide in education — or worldwide diversity and human rights?* Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates 2000. 33 + 785 s. ISBN 0-8058-3467-2 (kovak.), 0-8058-3468-0 (pehmeäk.).

Maailman kielten valtaosan uhanalaisuus kohosi 90-luvulla kielentutkijoiden keskeiseksi huolenaiheeksi. Vuonna 2000 ilmestyi englanniksi aiheesta peräti kolme tunnettujen lingvistien kirjaa, Crystalin *Language death*, Nettlein ja Romainen *Vanishing voices* ja Tove Skutnabb-Kankaan nyt arvioitavana oleva teos. Vaikka kaikkien kolmen lähtökohta on sama — huoli kielellisen monimuotoisuuden katoamisesta — painotuksiltaan ja laajuudeltaan ne eroavat paljonkin. Skutnabb-Kankaan kirjassa on eniten aineistoa, ja erityisesti kielelliset ihmisoikeudet ja niiden toteutuminen valtiollisissa koulujärjestelmissä käsitellään perinpohjaisesti.

Kirjassa on oikeastaan kaksi erilaista puolta. Toisaalta se on korvaamaton kokoelma tietoa, joka on hyvin järjestetty erilaisen laatikoitten, tietoisukujen, taulukoitten ja hakemistojen avulla. Toisaalta se voi olla monelle tutkijalle hämmäntävä, jopa epä-mukava lukukokemus: viileän tieteelliseen tyyliin tottunut voi vierastaa kirjoittajan kanta-aottavaa, väliin tunteellista kirjoitustapaa, vaikka kirjan väitteet ankkuroidaan-kin faktoihin. Esimerkiksi Nettle ja Romainen kuvaavat kielten kuolemaa enemmän

siihen hillittyyn tapaan, jota akateemisten tarinoitten kertojilta odotetaan, mutta silti heidän teoksestaan hyötty mielestäni paljon vähemmän lähde- ja tietokirjana.

MITÄ KIELILLE ON TAPAHTUMASSA

Kirjan aloittaa hyvä katsaus maailman kielitilanteeseen (ja »kielen» käsitteen vaikeaan määriteltävyyteen). Skutnabb-Kangas vertailee eri lähteitä esimerkiksi puhujamääristä ja järjestää keräämänsä tiedon selkeästi. Yli puolella maailman puhutuista kielistä on alle 10 000 puhujaa; yli miljoonan puhujan kieliä on alle 5 prosenttia. (Viittomakieliä on tutkittu niin vähän, ettei mitään tilastoja voi esittää.) Suurimpien kielten listan kärjessä on tunnetusti kiina, toisella sijalla englanti, mutta espanja on vääjäämättä ohittamassa sen tai ehkä jo ohittanutkin, kuten verkko-Ethnologue osoittaa.

Jos arvioidaan kaikki alle 100 000 puhujan kielet uhanalaisiksi, vain noin kymmenesosa kielistä on turvassa. Loppujen 90 prosentin voi pelätä kuolevan alkaneen vuosisadan kuluessa, mikä tietäisi keski-

määrin noin yhden kielen kuolemaa viikossa. Tässä suhteessa Skutnabb-Kankaan ennuste ei poikkea muitten aihetta käsittelevien teosten ja verkkosivujen ennusteesta — ei myöskään lähteiltään: tämä pessimistinen 90 prosentin arviohan palautuu Kraussin (1992) tunnettuun artikkeliin. Ongelmana on, ettei kielten katoamisnopeudesta ole juuri muuta tutkittua tietoa; emme edes tiedä, onko Kraussin ennuste toteutunut niiden kymmenen vuoden aikana, jotka sen esittämisestä ovat kuluneet.

Kukaan lingvisti ei varmaan halua kiistää sitä, että kielten kuolema on kiihtymässä ja että se on yksi nyky maailman suuria ongelmia. Mutta ennusteiden esittäminen puutteellisen empiirisen materiaalin pohjalta ei ole tieteen ihanteen mukaista, vaikka tarkoituksena olisikin herättää yleistä huomiota. Jopa 90 prosentin ennuste voi valitettavasti osoittautua oikeaksi, mutta meillä ei ole kovin paljon aineistoa asiasta. Silti vaikkapa vain 50 prosentin kato (Crystal 2000: 19) olisi yhtä lailla katastrofi.

Kirjansa myöhemmässä luvussa (s. 365–374) Skutnabb-Kangas selittää, miksi hän pitää »kielenmurhaa» (*linguicide*) tai jopa »kielellistä kansanmurhaa» (*linguistic genocide*) oikeampana terminä kuin »kielikuolemaa» (*language death*). Hänen mielestään useimmat kielet eivät nykyään kuole »luonnollista» kuolemaa, vaan takana on toimijoita, jotka aiheuttavat kuoleman — niitä, joilla on poliittinen ja taloudellinen valta. Itse asiassa jää jonkin verran epäselväksi, pitäisikö Skutnabb-Kangas nyky maailmassa minkäänlaista kielikuolemaa »luonnollisena».

MONIKIELISYYDEN PUOLESTA

Kielentutkija luonnollisesti rakastaa kielellisesti mahdollisimman monimuotoista maailmaa, mutta niin sanottu tavallinen veronmaksaja voi kysyä, miksi kielten moni-

naisuutta tulisi suojella — eikä siitä ole kuitenkin enemmän haittaa ja kustannuksia kuin hyötyä? Skutnabb-Kangas omistaa kokonaisen luvun (s. 209–287) tämän kysymyksen käsittelyyn. Hän osoittaa muun muassa, ettei kielten kuolema ole »luonnollinen» prosessi siinä mielessä kuin kuolema luonnossa, ja analysoi niitten tutkijoiden ja opettajien asenteita, jotka tahtomattaankin tekevät pienet kielet näkymättömiksi ja arvottomiksi. Jostain syystä nämä tärkeät jaksot on kuitenkin piilotettu alalukuun 4.1. Linguistic diversity in great myths.

Vahvimmat argumentit kielellisen monimuotoisuuden puolesta ovat Skutnabb-Kankaan mukaan episteemisiä (s. 278–280): kielten ja kulttuurien moninaisuus antaa ihmiskunnalle suuremman tietovarannon ja enemmän vaihtoehtoja maailman hahmottamiseen (vrt. Crystal 2000: 32–36), mutta toki myös enemmän tapoja erehtyä: kirjoittaja kannattaa monimuotoisuutta, mutta ei arvorelativismia.

Skutnabb-Kangas torjuu näkemyksen, jonka mukaan monikielisyys tulee yhteiskunnille kalliiksi; päinvastoin on tehokasta käyttää (esimerkiksi kouluissa) aina niitä kieliä, joita ihmiset parhaiten ymmärtävät. Sitä paitsi kustannuksia eivät aiheuta pienten kielten puhujat, jotka yleensä osavat myös muita kieliä, vaan valtakielten yksikieliset puhujat, joiden taidot ovat rajoitetummat. Yksikielisyys ei ole edes normaalia, mutta onneksi siitä voi parantua! Skutnabb-Kangas korostaa Crystalin sekä Nettlen ja Romainen tapaam, että tasapainoinen kaksikielisyys on mahdollinen ja tavoiteltava asiointi, joka takaa pienten kielten puhujille sekä oman kielen säilymisen että osallistumisen oman yhteiskuntansa asioiden hoitoon. Mutta hän sanoo selvemmin, että kaksikielisyysvelvoite koskee myös enemmistöjen edustajia: edes englannin puhujat eivät ole siitä vapautettuja.

▷

KIELELLINEN MONIMUOTOISUUS JA BIODIVERSITEETTI

Kielellisen monimuotoisuuden ja biodiversiteetin suhde on nykyään paljon esillä tieteellisessä ja popularisoivassa keskustelussa, ja se on myös tämän teoksen keskeisiä teemoja. Kummankinlainen monimuotoisuus on uhattuna, vaikka uhasta biodiversiteetille puhutaan enemmän. Kielet ovat itse asiassa prosentuaalisesti selvästi uhanalaisempia kuin eliölajit.

On ekologisesti ymmärrettävää, miksi biologinen ja kielellinen monimuotoisuus keskittyvät samoille alueille maapallolla ja miksi taloudellisten rakenteiden muuttuminen, ympäristön tuhoutuminen ja kaupungistuminen uhkaavat niitä molempia samalla tavoin. Monien tutkijoiden tapaan Skutnabb-Kangas näkee niitten välillä mahdollisen kausaalisenkin suhteen (s. 91–101): alkuperäiskansojen ainutlaatuinen tietous elinympäristöstään ja sen kestävästä hyödyntämisestä katoaa niiden kielten mukana. Tästä on lyhyt matka väittämään, jonka mukaan »kieli suojelee luontoa» (Saariki-vi 2002).

Tässä ajatuslinjassa piilee yksinkertaistamisen vaara. Kielitieteen tärkeimpiä viestejä yhteiskunnalle on ollut, että kaikki kielet ovat yhtä kehittyneitä ja ilmaisuvoimaisia niissä ympäristöissä, joissa niitä käytetään. Jos vaikkapa saamelaiset olisivat joutaneet satoja vuosia sitten vaihtaneet kieltä suomeksi mutta säilyttäneet elinkeinonsa, totta kai heidän puhumansa suomen kieli koodaisi heidän ekologisen tietämyksensä yhtä hyvin kuin saamelaiset kielet tänä päivänä. Emme enää usko »primitiivisiin» kieliin — miksi meidän pitäisi uskoa »ekologisiin» kieliin?

Pikemminkin kuin pienten kielten »ekologisuutta» sinänsä lienee syytä korostaa niiden kadon epäekologisuutta. Pienten

yhteisöjen tuhoutuminen johtaa niiden kulttuuriperinnön ja ekologisen tietämyksen nopeaan häviämiseen, ja kielen säilyttäminen voi olla paras keino hidastaa tätä kehitystä ja jopa muuttaa sitä. Tiedon voi periaatteessa koodata kaikkiin kieliin, mutta pienen puheyhteisön nopeassa kielenvaihdossa tieto voi kadota.

Biodiversiteetti ja kielellinen monimuotoisuus ovat joka tapauksessa erilaisia ongelmia. Arviot eliölajien katoamisnopeudesta eivät perustu suoraan empiirisiin laskelmiin, vaan sademetsien pinta-alan ja niiden lajimäärän oletettuun suhteeseen (Niemele 2001: 282–285; arvioiden ylimalkaisuutta on arvostellut Lomborg 2001: 249–257). Kielten katoamisvauhti lienee joka tapauksessa huomattavasti suurempi kuin eliölajien, vaikka empiiristä tietoa kaivattaisiin kielistäkin — ja kyse on ihmisistä ja heidän erottamattomista oikeuksistaan, kuten Skutnabb-Kangas toistuvasti korostaa.

Voi olla, että liian monenlaiset argumentit kielellisen monimuotoisuuden puolesta ovat tarpeettomia. Useimmat suomen kielen puhujat eivät toivoisi kieltänsä katoavan maailmasta. Jos siis toivomme oman kieleemme säilymistä, on eettisesti oikein antaa kaikille muillekin ihmisille oikeus toivoa samaa ja tukea heitä, jos heidän kieltänsä on uhanalainen. Annamme toisille ne oikeudet, joista itse saamme ja haluamme nauttia. Hyötyargumentit ovat vasta toissijaisia. (Vrt. Dahl 2000: 163–165.)

KOULUJÄRJESTELMÄT JA KIELELLINEN KANSANMURHA

Kansanmurhan käsite sisältää kansainvälisessä oikeudessa myös lasten siirtämisen pakon avulla etnisestä ryhmästä toiseen. Koska koulunkäynti on pakollista ja muulla kuin äidinkielellään alkuopetuksensa saavan lapsen etninen identiteetti joutuu

uhanalaiseksi — ja usein muuttuikin hänen pyrkiessään sulautumaan valtaväestöön —, äidinkielen kouluopetuksen puute on kansanmurhaa. Tämä hätkähdyttävä johtopäätös on kirjan keskeisiä teemoja.

Monen voi olla vaikea hyväksyä tämän sinänsä vakuuttavan päättelyn tulosta. Skeptisellekin lukijalle Skutnabb-Kankaan kirja on silti erinomainen katsaus kielellisten oikeuksien toteutumiseen koulujärjestelmissä ja vaihtoehtoisin koulutusratkaisuihin, joiden tarkoituksena on taata toimiva kaksikielisyys sekä vähemmistöille että enemmistöille.

Tärkeää on erottaa additiivinen eli täydenteinen kaksikielisyys, jossa uusi kieli lisää yksilön ilmaisuvaroja, ja subtraktiivinen eli vähenteinen kaksikielisyys, jossa uusi kieli estää äidinkielen ja sen funktioiden kehittymistä. Vähenteisen kaksikielisyys käsite itse asiassa korvaa aikaiseman puolikielisyys käsitteen, jonka tarkoitus oli aikoinaan nimenomaan korostaa äidinkielen alkuopetuksen tärkeyttä (Hanségård 1968), mutta joka usein on käsitetty virheellisesti varoitukseksi kaksikielisyydestä.¹

Kielikylpyopetus johtaa täydenteiseen kaksikielisyyteen — mutta on huomattava, että kielikyllyn käsitettä käytetään nykyään väärin lähes kaikenlaisesta vieraskielisestä opetuksesta. Kielikylvyssä on olennaista se, että lasten äidinkieli on yhteiskunnalliselta statukseltaan vahva, jolloin opetus toisella kielellä ei uhkaa äidinkielen asemaa ja kehitystä; opettajan on oltava kaksikielinen, jotta lapset voivat aluksi käyttää äidinkieltään (s. 614). Kielikyllyn (*language immersion*) vastine vähenteisen kaksikielisyys puolella on kielenhukutus eli kielenriisto (*submersion, sink-or-swim model*, s.

582), jossa lasten äidinkieli on statukseltaan heikko, opettaja ei itse osaa sitä ja luokassa saattaa olla mukana myös opetuskielen äidinkielisiä puhujia, joilla on etulyöntiasema alusta alkaen. Useimpien kielten pienet puhujat joutuvat kouluun mennessään tähän tilanteeseen. Skutnabb-Kangas toteaaakin, että on tekopyhää sanoa minkään heikon kielen puhujien »vapaaehtoisesti» alistuvan kielenvaihtoon niin kauan kuin koululaitos ei tarjoa heidän lapsilleen vaihtoehtoja.

Statukseltaan heikkoa kieltä puhuvien lasten väylä täydenteiseen kaksikielisyyteen ovat kieltä tukevat ja ylläpitävät opetusohjelmat, joissa maan valtakielen taitoa aletaan kehittää vasta ylemmillä luokilla, sitten kun äidinkielen asema on vahvistunut niin tietojen kuin asenteidenkin tasolla. Lasten äidinkieleen ei tällöin suhtauduta ongelmana, vaan resurssina.

Useimmissa maissa vähemmistökielten puhujat ovat koululaitoksessakin täysin oikeudettomia. Skutnabb-Kangas ei ole kerännyt esimerkkejä vain Turkin kaltaisista surullisen kuuluisista maista, vaan myös niin sanotuista länsimaista. Kalifornian osavaltiossa hyväksyttiin vuonna 1998 laki, joka kieltää valtion kouluja antamasta opetusta muulla kielellä kuin englanniksi pitempään kuin 180 päivää lasta kohden; sen jälkeen lasten äidinkieltä ei saa käyttää opetuksessa edes apukielenä. Skutnabb-Kankaan kirjan ilmestymisen jälkeen hänen asuinmaansa Tanska on lähtenyt etenemään samaan suuntaan. Useimpien maiden päätäjien käsitys on, että äidinkielen opetus hidastaa valtakielen oppimista, vaikka tutkimukset osoittavat päinvastaista.

Suomessa ruotsinkielisen vähemmistön asema on maailman parhaita, ja muidenkin vanhojen kielivähemmistöjen asema on

¹ Puolikielisyyskeskustelusta psykolingvistiikassa ks. myös Hamers ja Blanc 2000: 94–95, 341–342 ja Romaine 1995: 260–273; käsitteiden muuttumista osoittaa, ettei termiä *semilingualism* löydy enää edes Skutnabb-Kankaan hakemistosta.

lopulta järjestymässä ainakin lainsäädännön tasolla. Skutnabb-Kankaan lähestymistapa johtaa kuitenkin radikaalimpaan tulkitaan. Jos kielelliset oikeudet ovat ihmisoikeuksia, ne ovat ensisijaisesti yksilön, eivät kielen oikeuksia. Yksilön kannalta ei ole eroa siinä, kuuluuko hän »vanhaan» vai »uuteen» kielivähemmistöön. YK:n ihmisoikeuskomitea on jo tehnyt päätöksiä, joiden mukaan vähemmistöjen poliittiset ja kulttuurioikeudet eivät riipu siitä, ovatko kyseiset vähemmistöt valtion tunnustamia ja vanhoja vai uusia (s. 557–558). Vaikka kansainväliset ihmisoikeussopimukset sisältävät yleensä hyvin vähän määräyksiä suoranaisista kielellisistä oikeuksista, ennen pitkää tulee mielestäni eteen kysymys, millä perusteella Suomen valtion on annettava omakielistä kouluopetusta saamelaisen kielten puhujille (1 734 puhujaa vuoden 2000 lopulla), mutta ei esimerkiksi somalin puhujille (6 454, joista 3 057 alle 14-vuotiasta) tai erityisesti venäjänkieliselle väestölle (28 205 puhujaa).

KANSAINVÄLINEN KIELIJÄRJESTYS

Vaikka kielellisestä monimuotoisuudesta kirjoittavat ovat yleensä yksimielisiä siitä, että pieniä kieliä uhkaa valtioiden sisällä valtakielten paine, kansainvälisen kielijärjestyksen arvioinnissa käsitykset eroavat paljonkin. Kielikuoleman uhan mustana näkevä Crystal maalaa aikaisemmassa kirjassaan (1997) helein värein uljasta globaalia tulevaisuutta, jossa englanti on kaikkien yhteinen kommunikaatioväline; optimismissaan hän ylittää reilusti Graddolin (1997) paremmin pohditun ennusteen. Skutnabb-Kangas taas yhtyy Phillipsonin (1992, 1999, 2001) näkemyksiin, joissa englannin leviäminen nähdään myös vakavan epätasa-arvon ja kulttuurisen »mcdonaldisaation» lähteenä.

Englanti ei suoraan uhkaa pieniä kieliä muissa maissa kuin niissä, joissa se on virallinen kieli tai muuten valtakieli. On kuitenkin syytä kysyä, eikö englannin kielen jatkuva vahvistuminen esimerkiksi eri maiden korkeakoulujärjestelmissä ja talouselämässä ole globaali alku samanlaiselle prosessille, joka aikoinaan nosti kansallisvaltioiden viralliset kielet valta-asemaan näiden valtioiden sisällä. Suomen kielen käyttöalueet olivat sata vuotta sitten laajenemassa ruotsin kustannuksella, nykyään taas supistumassa englannin paineen alla, vaikka kielen olemassaolo ei sinänsä ole uhattuna.

Epätasa-arvoa aiheuttaa se, että joillakuilla globaali lingua franca on äidinkielenä, toiset joutuvat sen erikseen opettelemaan; kaksikielisyuden vaatimus ei siis ole symmetrinen (vrt. Chesterman 2001: 26–27). Äidinkielellään kirjoittavat Crystal, Nettle ja Romaine voivat ylhäältäpäin ihasella ruotsalaisten tai hollantilaisten hyvää englannintaitoa ja kaksikielisyuden toimivuutta, mutta ei ole selvää, millä kielellä englanninpuhujat itse sitten pääsevät »yksikielisestä typeryydestään» (Skutnabb-Kankaan termi). Crystalin (2000: 29) mukaan englantia puhutaan, jotta tultaisiin ymmärretyiksi (*for intelligibility*), muita kieliä jotta identiteetti säilyisi (*for identity*); varmasti on siis helpointa olla englanninkielinen ja saada kumpikin hyöty samasta kielestä?

Kielellistä tasa-arvoa korostava lähestymistapa on johtanut Skutnabb-Kankaan tutustumaan esperantoon, josta hän antaa positiivisen arvion, vaikka esperantoa käsittelevä jakso ei ehkä kovin hyvin integroidukaan kirjan kokonaisuuteen. Skutnabb-Kangas on yksi harvoista lingvisteistä, jotka kirjoittavat esperantosta samalla ammatillisella tasolla kuin muistakin kielistä eli ottamalla asioista itse selvää ja tutustumalla kielen puhujiin, tietysti myös äidinkieliin.

Laajimmillaan kirja on hyvä analyysi globalisaatiosta ja sen takana vaikuttavista valtasuhteista. Joskus Skutnabb-Kangas tosin haukkaa liian suuren palan, esimerkiksi analysoidessaan Yhdysvaltain vankimääriä tai toistaessaan (s. 438) uutisen, jonka mukaan tanskalaisten miesten siemennesteen määrä on romahtanut luomuviljelijöitä lukuun ottamatta (ks. Lomborg 2001: 238–241 uutisen taustoista). Mutta tällaiset notkahdukset eivät horjuta kirjan kokonaisuutta.

KOKONAISARVIO

Tove Skutnabb-Kankaan teos on konkreettinen ja sisältää enemmän tietoa ja aineistoa kuin mikään vastaava teos. Jo esimerkiksi katsaus kielellisiin ihmisoikeuksiin kansainvälisessä oikeudessa ja valtioiden käytännön politiikassa on hyvä syy hankkia kirja. Yksittäisten esimerkkien ja suurten periaatteiden vuorovaikutus toteutuu hyvin muissakin luvuissa. Kirja on haastava — ei siinä mielessä, että se olisi vaikea ymmärtää, vaan siinä, että se haastaa ajattelemaan ja toimimaan. Skutnabb-Kangas kirjoittaa paikoin emotionaalisemmin kuin tutkijoilta odotetaan. Mutta millaiset ovat arvomme, jos haluamme suuristakin vääryyksistä kirjoitettavan hillitysti?

Kielelliset ihmisoikeudet ja kielellisen monimuotoisuuden kato on alkaneen vuosisadan tärkein kielitieteellinen ja kielipoliittinen kysymys. Toivokaamme, että tätä erinomaista kirjaa tullaan aikanaan pitämään yhtenä herättäjänä, joka käänsi asioiden kulkua parempaan päin. ■

JOUKO LINDSTEDT

Slavistiikan ja baltologian laitos

PL 4 (Vuorikatu 5 B)

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *jouko.lindstedt@helsinki.fi*

LÄHTEET

- CHESTERMAN, ANDREW 2001: Why translate? – Pirjo Kukkonen & Ritva Hartama-Heinonen (toim.), *Mission, vision, strategies, and values: a celebration of translator training and translation studies in Kouvola* s. 25–32. Helsinki: Helsinki University Press.
- CRYSTAL, DAVID 1997: *English as a global language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2000: *Language death*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DAHL, ÖSTEN 2000: *Språkets enhet och mångfald*. Lund: Studentlitteratur.
- Ethnologue: <http://www.ethnologue.com/web.asp>
- GRADDOL, DAVID 1997: *The future of English? A guide to forecasting the popularity of the English language in the 21st century*. London: British Council. [Ilmainen PDF-versio saatavissa British Councilin verkkosivuilta: <http://www.britcoun.org/>]
- HAMERS, JOSIANE F. – BLANC, MICHEL H. A. 2000: *Bilingualism and bilingualism*. 2. painos. [Ranskankielinen laitos 1983.] Cambridge: Cambridge University Press.
- HANSEGÅRD, NILS E. 1968: *Tvåspråkighet eller halvspråkighet?* Stockholm: Aldus/Bonniers.
- KRAUSS, MICHAEL 1992: The world's languages in crisis. – *Language* 68:1 s. 4–10.
- LOMBORG, BJØRN 2001: *The skeptical environmentalist: Measuring the real state of the world*. Cambridge: Cambridge University Press.
- NETTLE, DANIEL – ROMAINE, SUZANNE 2000: *Vanishing voices: the extinction of the world's languages*. New York: Oxford University Press.
- NIEMELÄ, JARI 2001: Elinympäristöt häviä-

- vät — sukupuuতোআলো ব্যৱহাৰ. – Jan Rydman (toim.), *Tiede ja elämä. Tieteen päivät 2001* s. 279–287. Helsinki: Tieteellisten seurain valtuuskunta.
- PHILLIPSON, ROBERT 1992: *Linguistic imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
- 1999: International languages and international human rights. – Miklós Kontra, Robert Phillipson, Tove Skutnabb-Kangas & Tibor Várady (toim.), *Language: a right and a resource. Approaching linguistic human rights* s. 25–46. Budapest: Central European University Press.
- 2001: Global English and local language policies: What Denmark needs. – *Language Problems and Language Planning* 25:1 s. 1–24.
- ROMAINE, SUZANNE 1995: *Bilingualism*. 2. painos. Oxford: Blackwell.
- SAARIKIVI, JANNE 2002: Kieli suojelee luontoa. – *Vihreä lanka* 7 s. 10.

KESKUSTELUNALYYSIN JA KIELITIETEEN LEIKKAUSPISTEESSÄ

Hiroko Tanaka *Turn-taking in Japanese conversation: a study in grammar and interaction*. Pragmatics and Beyond, New Series 56. Amsterdam: John Benjamins 1999. 242 s. ISBN 90-272-5070-7.

Keskustelunalyysin ja kielitieteen piirissä on tehty keskusteluntutkimusta 1970-luvulta lähtien. Pitkään nämä traditiot kehittyivät rinnakkain, ilman merkittävää vuorovaikutusta. Viime vuosikymmenellä vuorovaikutus alkoi vilkastua, ja 1990-luvun lopussa alettiin puhua uudesta paradigmasta, interaktionaalisesta lingvistiikasta, jossa yhdistyvät diskurssifunktionalistinen ja keskustelunalyyttinen tutkimus. Tätä paradigmaa edusti jo Elinor Ochs, Emanuel Schegloffin ja Sandra Thompsonin toimittama kokoomateos *Interaction and grammar* (1996), mutta silloin ei interaktionaalista lingvistiikkaa käytetty vakiintuneena terminä. Sittemmin on järjestetty useita tutkijatapaamisia interaktionaalisen kielitieteen nimissä (muun muassa eurokonferenssi Interactional linguistics Belgiassa, josta raportoi Markku Haakana Virittäjässä 2000). Elizabeth Couper-Kuhlen ja Margret Selting ovat toimittaneet kokoomateoksen *Studies in interactional linguistics* (2001).

Hiroko Tanakan teos *Turn-taking in Japanese conversation* sijoittuu interaktionaalisen lingvistiikan piiriin, vaikkei siinä tätä termiä käytetäkään. Tanaka on taustaltaan sosiologi, mutta tuntee ilahduttavasti lingvististäkin interaktion tutkimusta. Hän tekee keskustelunalyyttistä mikroanalyysia ja yhdistää siihen lingvistien käyttämää kvantitatiivista metodiikkaa. Kirjan ensimmäinen luku sisältää ansiokkaan jakson, jossa Tanaka pohtii metodisia valintojaan ja niiden sisältämiä taustaoletuksia.

Tanakan tutkimuskohteena on vuorottelujärjestelmä (turn-taking) ja tutkimusaineistona japaninkieliset keskustelut. Kirja etenee johdannon jälkeen seuraavasti: Toisessa luvussa selvitetään vuorottelun perusmekanismeja. Kolmas luku koskee vuorovaihtoa palvelevia syntaktisia, pragmaattisia ja prosodisia keinoja, joita puhujilla on käytössään. Neljännessä luvussa paneudutaan siihen, miten vuorovaihtoa voidaan ennakoita (projectability). Viides luku käsittelee sijaa merkitsevien ja adverbiaalis-